

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN XIX. YÜZYILA AİT DÖRT ADET KUR'ÂN-I KERİM' İN SERLEVHA BEZEMESİ

ILLUMINATED HEADING EXAMPLES WITHIN FOUR QUR'AN FROM 19TH CENTURY IN THE SÜLEYMANİYE LIBRARY

Yeşim AKSOY ŞAŞTIM*, Yusuf BİLEN**

Öz

Geçmişten günümüze ulaşan kültürel mirasımızın sembolü el yazması eserler, bugün özel koleksiyon, müze ve kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Kütüphane, bünyesinde farklı tarihlere ait yazma eserleri barındıran bir hazinedir. Bu kütüphanelerden biri de Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'dir. Bu makalede, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazma Bağışlar koleksiyonunda bulunan XIX. yüzyıla ait dört adet Kur'ân-ı Kerîm'in serlevha bezemeleri ele alınmıştır. Eserlerin tamamı Osmanlı tezhip sanatında Batılılaşma dönemi olarak da adlandırılan XIX. yüzyıl tezhip sanatının tezyînat özelliklerini gözler önüne seren örneklerdir. Bu dönemde, serbest formda yapılan yaprak motifleri ve natüralist üslûpta çiçek tasvirleri bezemelerde sıklıkla tercih edilmektedir. Müzehhep serlevha sayfaları, sayfa düzeni, desen, motif, kompozisyon, renk özellikleri, döneminin tezhip anlayışını yansıtmaları ve tezhip sanatı bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Süleymaniye Kütüphanesi, El Yazması, Kur'ân-ı Kerîm, Tezhip.

Abstract

Manuscripts, symbols of our cultural heritage from past to present, are preserved today in libraries, museums and private collections. The library is a precious treasure that sheds light on today with its manuscripts belonging to various dates. One of these libraries is the Süleymaniye Manuscript Library. In this article, the illuminated headings of four Quran from 19th century, which are in the Manuscript Donations collection of Süleymaniye Manuscript Library, are examined. All of the manuscripts are examples showing the decorative features of the 19th century illumination art, also known as the Westernization period in Ottoman illumination art. In this period, leaf motifs made in free form and flower depictions in naturalist style are frequently preferred for decoration. The illuminated headings of pages are important in terms of representing the art of illumination features of the period and shedding light on the art of illumination, with its page layout, pattern, motif, composition and color features.

Keywords: Süleymaniye Library, Manuscript, Qur'an, Illumination.

1. Giriş

Geniş coğrafyalarda yer alan ve İslam dinini kabul etmiş medeniyetler, çeşitli sanat alanlarında eserler ortaya koymuşlardır. Bu güne kadar ulaşabilmiş eserler, dönemlerinin sanat zevkinin yanı sıra sanat anlayışını da aktaran önemli kültür öğeleridir. Bu eserlerin

Araştırma makalesi // Başvuru tarihi: 22.02.2021 - Kabul tarihi: 17.06.2021.

* Sanatta Yeterlilik Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım ABD, yesimaksoy52@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5277-8012>.

**Doç. Dr, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, yusufbilen@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2485-5823>.

önemli bir kısmı da hat, cilt, tezhip, ebru ve minyatür sanatını içerisinde muhafaza eden kitap sanatları alanında görülmektedir.

Türk kültürünün ve sanatının temel kaynağını oluşturan unsurlardan biri de el yazmalarıdır. Türklerde kitap sanatlarının köklü bir geçmişinin olması, ecdadımızın kitaplara verdiği önemi açıkça göstermektedir. Türk hükümdarlarının saraylarında yer alan nakkaşhâneler (Tanındı, 2006:331), dinî, ilmî ve edebî konulara ait el yazmalarının hızla çoğaltılmasında ve kütüphaneler kurulmasında oldukça etkili olmuştur. Müze, özel koleksiyon ve kütüphanelerde yer alan en değerli yazmaların başında hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'ler gelmektedir.

Allah'ın Kelâmı'nı en güzel şekilde yazma arzusu, altın gibi değerli madenlerle bezemesine ve tezhip sanatının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bilen, 2014:114). Kur'ân-ı Kerîmlerin bezemesinin ilk örneklerini VIII. ve IX yüzyılda görülmeye başlanmış, XIII ve XIV. yüzyıllar da gelişme göstermiştir. Kur'ân-ı Kerim'lerin hat ve tezhibi hazırlandıkları dönemin beğenileri yansıtır (Taşkale; Gündüz, 2000:37). O dönemde kullanılan malzemeler zamanın ihtiyacına, şartlarına, sanat zevki ve anlayışına, medeniyet seviyesine bağlı olarak değişebilir (Genç, 2015:151-152). Osmanlı imparatorluğunun en kuvvetli olduğu, XV. ve XVI. yüzyılda hazırlanmış olan günümüzde pek çok müze, kütüphane ve hususi koleksiyonlarda bulunan Mushaf'lar hayranlık uyandıracak güzellik ve zenginliktedir.

XVII. yüzyılda, klâsik dönemin¹ muazzam tezhip üslûbu, Kur'ân-ı Kerîmlerde kendini göstermeye devam etmiş fakat tezhip sanatında olduğu gibi diğer sanat dallarının üretiminde de duraklama dönemi yaşanmıştır (Tanındı, 2004:890). Daha sonra tezhip sanatında batılılaşma etkileri yavaş yavaş hissedilmeye başlamıştır.

Türk tezhip sanatında kullanılan natüralist üslupta çiçeklerin tezyin edilmesi XVIII. yüzyıla tesadüf eder. Batı etkisiyle gelen rokoko üslubunun hâkim olduğu XIX. yüzyılda tamamen tesirini gösterir ve "Türk rokokosu" (Aksoy, 1977:131) olarak adlandırılır. XVIII. yüzyılın sonlarında başlamış XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam eden vazo, kurdele, çiçek buketleri, natüralist üslupta çiçekler ve palmetlerin kullanılması Türk tezhip sanatında yeni bir üslup olan Türk Rokokosu olarak adlandırılır (Demiriz, 2005:293). Rokoko üslûbunda öne

¹ Daha detaylı bir okuma için bkz: Taşkale, F. (2000). "Kur'ân-ı Kerîm'de Açan Çiçekler", *M. Uğur Derman 65. Yaş Armağanı*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, s. 537-552.

çıkan motifler, sepette çiçekler, vazoda içerisinde çiçek buketleri, iri ve geniş kıvrımlı yapraklar, zikzaklar, fiyonk ve kurdeleler içinden çiçek buketleri, C ve S şeklinde kıvrımlı dallar, sütun ve perdelerdir (Aksu, 2006:160). Gül, XIX. yüzyıl kitap sanatlarında önemli tezyinat unsurlarından biri olmuş (Özkeçeci, 2014:88) Kur'ân-ı Kerîmlerde de gül motifleri sıkça kullanılır haline gelmiştir (Demiriz, 1986:390).

Görsel 1. “Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi”, <http://www.suleymaniye.yek.gov.tr>, Erişim tarihi: 07.01.2021.

XIX. yüzyıla gelindiğinde nakkaşhânenin eski tesirini kaybettiği ve sonuç olarak, diğer sanatlarda olduğu gibi el yazması eserler oluşturma noktasında da durma aşamasına geldiği görülmektedir (Derman, 2002:298). Klâsik üslupta kullanılan rûmi, hatayî, bulut gibi tam stilize edilmiş motiflerin yanında daha az stilize edilmiş veya kurdele ile bağlanmış buket halinde natüralist üslupta çiçekler, yapraklar beraber yer almaktadır (Okumuş, 2016:34). Batılılaşma etkisiyle beraber eserlerde dönemin üslûplarının kullanılmaya başlanıldığı, klâsik dönemin ince işçiliğinin terkedildiği, gerçeğe yakın çiçek tasvirlerinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir (Özsayiner, 1999:27; Derman, 1999:108).

2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

Ülkemizde birçok kütüphane, el yazmaları açısından oldukça zengindir. Bu kütüphanelerden biri de Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'dir (Görsel 1).

Çoğunlukla İstanbul'da yer alan ve Anadolu'nun farklı şehirlerinde kurulan kütüphaneler, bazı nedenlerle buldukları binaları, mevcut olan kitapları koruyamayınca Evkaf Nezâreti değerli eserleri tek çatı altında toplama kararı almıştır. Bir kütüphane oluşturma için bina arayışları başlar. Eski sadrazam Ali Paşa ya ait ve yanmış olan bir binanın arsası düşünülmüş fakat maddi nedenlerle bu düşünce gerçekleştirilememiştir. Sonunda kıymetli kitapların Süleymaniye medresesinde bir araya getirilmesi kararı alınmış,

Medresetü'l-Mütehassısın'e götürülen kitaplar Süleymaniye Cami içinde bulunan kitaplarla beraber külliyeinin ikinci medresesine yerleştirilmiştir. Süleymaniye Umumi Kütüphanesi 1918 yılında meydana gelmiştir (Kaya, 2006:121).

Günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi, Türk-İslâm kültürünün ana kaynaklarından olan eski basma ve el yazması eserleri barındıran, yabancı ve yerli araştırmacılara hizmet eden bir kuruluştur. Kütüphanede 49.494 adet Arap harfli basma ve 131 koleksiyonda 73.486 adet yazma olmakla beraber toplam 122.980 adet eser vardır. Kütüphanede hat, tezhip, cilt, ebru ve minyatür gibi geleneksel sanatlarımızın nadide örnekleri de mevcuttur. Eserlerde eski tarihli, dünyada sadece bir nüshası olan ve sultanlar için hazırlanan kıymetli yazmalar da bulunmaktadır. Ayrıca Kütüphaneye bağış veya satın alma vasıtasıyla gelen kitaplar bulunmaktadır. (www.suleymaniye.yek.gov.tr) İnternet adresinden alınan güncel bilgilere göre kütüphanede toplam 208560 eser bulunmaktadır.

Bu makalede Süleymaniye yazma eserler kütüphanesinde, Yazma Bağışlar koleksiyonunda bulunan XIX. yüzyıla ait dört adet Kur'ân-ı Kerîm'in serlevha tezyinatı döneminin tezhip anlayışını temsil etmeleri bakımından ele alınmıştır. Makaleye konu olan eserler, renk, sayfa düzeni, motif, desen özellikleri bakımından ve tezhip sanatının gelişimini yansıtmaları açısından önemlidir.

3. Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan XIX. Yüzyıl Ait Kur'ân-ı Kerîm'lerde Serlevha Tezyinatı

Birinci eser; ferağ² kaydında, Seyyid el-Hâc Hâfız Ömer Zihnî tarafından yazıldığı ibaresi bulunan Kur'ân-ı Kerîm, kütüphanenin Yazma Bağışlar Bölümünde 03787 Envanter numarasıyla yer almaktadır (Görsel 2). 1280/1864 tarihli eserin ebadı 194X132, 133X72 mm. dir. 15 satır halinde, nesih hattıyla ve is mürekkebi kullanılarak yazılmış olan eser, 309 varaktan meydana gelmektedir. Nohudî renk âharlı kâğıt üzerine düzgün bir hat ile yazılmış eserde zahriye sayfası bulunmamaktadır. Fatıha sûresinin tamamı ve klâsik serlevhalardan farklı olarak Bakara sûresinin ilk dört ayetinin bulunduğu serlevhanın³ sayfa zemini tamamen altın ile sıvanmıştır.

² Daha detaylı bir okuma için bkz. Ayverdi, İ. (2008). "Ferağ", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, C 1, s. 952.

³ Daha detaylı bir okuma için bkz. Derman, F. Çiçek (2010). "Tarihimizde Mushafın Bezenmesi", *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı 4, s.137-144, Duran, G. (2006). "Serlevha", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt 36, s.567-569.

Klâsik dönem tezhibinde bulunan koltuk tezhibi ve cetvel gibi bezeme unsurları XIX. yüzyıla ait olan bu Kur'ân-ı Kerîm de bulunmamaktadır. Yazı alanında beyne's sutur⁴ yapılmış, satır arası tezhibi yalnız altınla doldurulup is mürekkebi ile tahrir çekilmiştir. Duraklarda altının yanı sıra mavi, kırmızı, yeşil ve mor gibi serlevha tezyinatındaki renklerin kullanıldığı görülür. Serlevha tezhibi karşılıklı iki sayfada aynı olacak şekilde tezyin edilmiştir.

Görsel 2. 03787 Envanter No'lu Eserin Serlevha Tezhibi (Süleymaniye Kütüphanesi).

Yazı alanının üst kısmında bulunan alana genellikle üstübeç mürekkebi kullanılarak surelerin adları yazılır fakat bu serlevha tezhibinde bu alan boş bırakılmıştır. Klâsik döneme nazaran da büyük ebatlarda çizilen motifler, rokoko üslubunda S ve C şeklinde kıvrımlı yapraklar, kurdele, fiyonklar ve gül motifleri kullanılır. Serlevha tezhibinde altın dışında mor, leylak rengi, yeşil, beyaz, mavi, kırmızı, kahverengi ve sarı kullanılan renkler arasındadır. Açık renk boyanan motiflerin üzerine, motif renginin koyu tonlarında sulandırma tekniği kullanılarak motiflere canlılık ve boyut kazandırılmıştır. Sayfanın tamamını kaplayan altın zemin üzerine iğne perdahı⁵ ile üç nokta konulmuş. Rokoko üslubunda yapılan bezeme XIX. yüzyılın tezhip sanatına etkilerini gözler önüne sermektedir.

⁴ Daha detaylı bir okuma için bkz. Ayverdi, İ. (2008). Beyne's suture", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, C 1, s.358.

⁵ Daha detaylı bir okuma için bkz. Yılmaz A.(2004) *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstihlaları*, İstanbul: Damla Yayınları.

İkinci eser; ferağ kaydında, Seyyid Halîl Rif'âtî tarafından yazıldığı ibaresi bulunan tomar halindeki Kur'ân-ı Kerîm, kütüphanenin Yazma Bağışlar Bölümünde 06800 Envanter numarasıyla yer almaktadır. 1271/1856 tarihli eserin ebadı 13150x90 mm. dir. Aharlı kâğıt üzerine düzgün bir nesih hat ile yazılmış eserde zahriye sayfası bulunmamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm kâğıtların birbirine eklenmesiyle elde edilen yekpare bir zemin üzerine yazılmıştır. Tomar halindeki Kur'ân-ı Kerîm kahverengi yuvarlak formda deri bir çantada muhafaza edilmektedir(Görsel 3).

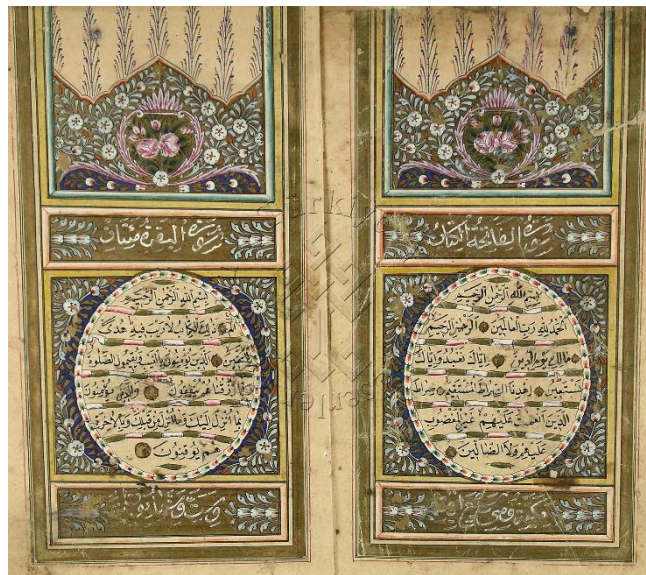
Görsel 3. 6800 Envanter No'lu Eserin Rulo Şeklindeki Görüntüsü (Süleymaniye Kütüphanesi).

Sayfaların birbirlerine yapıştırılarak uzatıldığı aşikârdır. Âharlı sayfalar bir bez üzerine yapıştırılarak tomar haline getirilmiştir. Fatıha sûresi ve Bakara sûresinin ilk dört ayetinin bulunduğu yazı alanı daire şeklinde tasarlanmıştır. Sûrelerin etrafına yuvarlak formda altın cetvel çekilmiş ve dairenin boşta kalan kısımları altın kullanılarak doldurulmuştur. Sûrelerin üst kısımları dikdörtgen formda altın cetvelle çevrelenmiştir. ½ ölçülerinde tasarlanan desen, gül ve yaprak motiflerinden oluşmaktadır. Motiflerde mor ve yeşil renk hâkimdir. Üst kısımda ise desen ½ ölçülerinde görünse de orta kısım serbest formda tasarlanmıştır. Tasarımın tamamında kıvrımlı dilimli yapraklar ve gül motifi kullanılarak motiflerde pembe, mavi, mor ve yeşil renklerle boyanmıştır. Motiflerde kullanılan renklerin koyu tonlarıyla sulandırma yapılarak tezyinata canlılık kazandırılmıştır. Bazı kısımlarda renklerin silindiği görülmektedir. Üst kısımda ise taç formunda bir tasarım olup tasarım ve motifler alta yapılan motif ve renklerle bir bütün içerisinde bezenmiştir.

Görsel 4. 6800 Envanter No'lu Eserin Tezhibi (Süleymaniye Kütüphanesi).

Yapraklar cetvelin dışına çıkarak cetveli saracak şekilde tasarlanmıştır. Desenin üst kısmında kalan boşluklarda yalnızca altın kullanılarak tasarımda bütünlük sağlanmıştır. Mushâf-ı Şerîf'te yazının iki yanına altın cetvel çekilmiş, 3552 satırdan oluşan kitapta her satır arası da altın cetvellidir. Bazı satırlarda is mürekkebinin yanı sıra altında kullanılmıştır. XIX. yüzyıl özelliklerini taşıyan serlevha tezhibinde sayfa düzeni, kullanılan renk ve motifler bakımından rokoko etkileri görülmektedir (Görsel 4).

Görsel 5. 03204 Envanter No'lu Eserin Serlevha Tezhibi (Süleymaniye Kütüphanesi).

Üçüncü eser; ferağ kaydında, Seyyid Mustafa Safvet (Hâfız Seyyid İbrahim Felâhî talebesi) tarafından yazıldığı ibaresi bulunan Kur'ân-ı Kerîm, kütüphanenin Yazma Bağışlar Bölümünde 03204 Envanter numarasıyla yer almaktadır. Tarihi bilinmeyen eserin ebadı 200X140, 140X80 mm. ve 15 satır halinde yazılmıştır. Nesih hat ile is mürekkebi kullanılarak yazılan eser 255 varaktan oluşmaktadır. Nohudi renk aharlı kâğıt üzerine okunaklı bir nesih hat ile yazılmış eserde zahriye sayfası bulunmamaktadır. Fatıha sûresi ve Bakara sûresinin bulunduğu serlevha yazı alanı, beyzî formunda tezyîn edilmiştir. Beyzî formun dışında kalan alana ¼ ölçülerde hataî gurubu motif, yaprak ve dallar kullanılarak tasarım yapılmıştır. Yazı ve bu bezeme alanı kare şeklinde altın cetvelle çevrelendiği görülmektedir. Motiflerde beyaz ve mavi renk kullanılırken zemin altın ve lacivert renk ile boyalıdır. Sûrelerin alt ve üst kısımları dikdörtgen formda beyaz üzerine yavruağzı renk ile gölgeli ve cetvellidir. Surenin üst kısmında bulunan bu alanda altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi kullanılarak surenin adı yazılmış, ¼ ölçülerinde gonca ve yaprak motifi ile tasarım yapılmıştır (Görsel 5).

Taç kısmı ½ ölçülerinde hataî grubu motif, dilimli yaprak ve stilize edilmiş natüralist üslupta çiçekler kullanılarak tasarlanmıştır. Tasarımın tam ortası buket şeklinde gül motifleri ile tezyîn edilerek, zemin ayrımı yapraklarla yapılmış, zemin rengi olarak altın ve lacivert kullanılmıştır. Motiflerde pembe, mavi, yeşil renkler hâkim olmakla birlikte motifler üzerine yapılan gölgelendirme tekniğiyle motiflere boyut kazandırılmıştır. Renklerde rokoko etkileri olarak bilinen pastel tonlar kullanılmıştır. Sülyen renkte dendanlar üzerine yapılan tığlarda mavi ve kırmızı renk hâkimdir. Tığların yapılmasıyla tezhipten boşluğa geçiş sağlanmıştır.

Görsel 6. 00798 Envanter No'lu Eserin Serlevha Tezhibi (Süleymaniye Kütüphanesi).

Dördüncü eser; ferağ kaydında, Seyyid Hâfız Muhammed Sabit tarafından yazıldığı ibaresi bulunan Kur'ân-ı Kerîm, kütüphanenin Yazma Bağışlar Bölümünde 0798 Envanter numarasıyla yer almaktadır. 1284/ 1868 tarihli eserin ebadı 326X202, 223X115 mm. dir. Nesih hattı ve is mürekkebi ile yazılmış olan eser 15 satır, 304 varaktan oluşmaktadır. Fatiha sûresi ve Bakara sûresinin ilk dört ayetinin bulunduğu serlevha yazı alanı dairevî formda tezyîn edilmiştir. Alt kısmı pembe renkte hilal şeklinde tasarlanıp üzerine zemin renginin koyu tonuyla sulandırma yapılarak zemine hacim kazandırılıp satır aralarına beyne's sutur yapılmıştır. Yazı alanı dışında kalan alan $\frac{1}{4}$ ölçülerde hatayî gurubu motif, yaprak ve dallar kullanılarak tasarlanmıştır. Yazı ve bu bezeme alanı sarı cetvelli olup ikili zencerek yapılmıştır. Motiflerde beyaz, sülyen ve mavi renk kullanılırken zemin altınlıdır. Sûrelerin alt ve üst kısımları dikdörtgen formda beyaz üzerine yavruağzı renkte gölgeli ve cetvellidir. Altın zemin üzerinde üstübeç mürekkebi kullanılarak sûrenin adı yazılmış, $\frac{1}{4}$ ölçülerinde hatayî grubu motifler ve yaprak kullanılarak tasarım yapılmıştır (Görsel 6).

Taç kısmında $\frac{1}{2}$ ölçülerinde hatayî grubu motif, dilimli yaprak ve stilize edilmiş natüralist üslupta çiçekler kullanılarak tasarlanmıştır. Zemin ayrımı yapraklarla yapılmış, zemin rengi olarak altın ve lacivert kullanılmıştır. Motiflerde pembe, mavi renkler hâkim olmakla birlikte motifler üzerine yapılan gölgelendirme tekniği ile motiflere boyut kazandırılmıştır. Renklerde rokoko etkileri olarak bilinen pastel tonlar kullanılmıştır. Pembe, altın ve sülyen dendanlar üzerine yapılan tığlarda mor ve kırmızı renk hâkimdir. Tığların yapılmasıyla tezhipten boşluğa geçiş sağlanmıştır.

4. Sonuç

Batı etkisiyle gelen rokoko üslubunun hâkim olduğu XIX. yüzyılda tamamen tesirini gösteren ve Türk rokokosu adlandırılan üslupta, genellikle gölgelendirilerek boyanan, boyut kazandırılan vazo içinde çiçekler, sütunlar, kurdelalar, kıvrımlı yapraklar gibi motifler çokça kullanılmıştır. Klâsik üslupta kullanılan tam üsluplaştırılmış hatayî grubu motiflerin yanı sıra yarı üsluplaştırılmış bitkisel motifler veya kurdele ile bağlanmış buket halinde natüralist üslupta çiçekler, yapraklar beraber yer almaktadır. Serlevhalarda tasarıma ve kullanılan motiflere, sayfa düzenine ilişkin unsurlarda farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Yazı etrafında cetvel ve yazının iki yanına yapılan koltuk tezhibi, iç ve dış pervazlarda kullanılan geçmeler ve paftaların kullanımında da farklılıklar oluşmuştur. Lale, gül, sümbül gibi çiçeklerin çok fazla stilize edilmeden doğadaki görüntüsüne daha yakın olarak tezyin edilmesi bu

üslubun en önemli özelliklerinden biri olmuştur. Sayfa zemininin tamamının altın ile sıvanması ve iğne perdahının yoğun olarak kullanımı bu dönemde dikkati çekicidir.

Bu makale, incelenen Kur'ân-ı Kerîmlerdeki serlevha örnekleri, XIX. yüzyılda Avrupa'dan gelen ve Türk tezhip sanatını etkisi altına alan rokoko üslubunun çeşitli özelliklerini sunması açısından önemlidir. 03787 envanter no'lu eserin serlevha tezhibi karşılıklı sayfalar halinde tasarlanmıştır. Fatih ve Bakara sûrelerinin yer aldığı yazı alanları, cetvellerle sınırlandırılmamıştır. Nesih hat ile yazılan Kur'ân-ı Kerîm de altın zemin üzerinde iğne perdahtı yapılmıştır. Eser klasik dönem etkilerini yansıtmayan, dönemi olan XIX. yüzyıl etkilerinin yansıtan motiflerde "S", "C" şeklinde yapılmış kıvrımlı dallar, dilimli yapraklar ve kullanılan renkler ile rokoko etkileri görülmektedir.

06800 envanter numaralı eserin tamamı birbirine eklenmiş yekpare bir sayfa üzerine yazıldığı için serlevha tezhibi de aynı sayfada Fatih sûresi ve Bakara sûresinin ilk dört ayetinin bulunduğu yazı alanı yan yana olarak daire şeklinde tasarlanmıştır. Sûrelerin etrafına yuvarlak formda altın cetvel çekilerek dairenin boşta kalan kısımlarına altın kullanılarak doldurulmuştur. Dilimli yaprak ve gül motiflerinde görülen tarama ve gölgelendirme gibi suluboya tekniğine benzeyen boyama teknikleri, motiflerin daha hacimli görünmesini sağlamıştır. 03787 envanter no'lu Kur'an-ı Kerîmde de olduğu gibi teknik açıdan işçilik özellikleri ve sayfanın tamamen altınla sıvanması bezemenin ihtişamını artırdığı düşünülmektedir. Her iki serlevha tezhibinde de tığlar tamamen kaybolmuş, yerini yapraklar ve gül goncaları almıştır. Sûrelerin yer aldığı yazı alanları, klasik dönemde olduğu gibi cetvellerle sınırlandırılmamıştır.

03204 envanter numaralı Musâf-ı Şerif ile 00798 envanter numaralı Mushâf-ı Şerif ile serlevha tezyînatı ve sayfa düzeni bakımından benzer özelliklere sahiptir. Fatih ve Bakara sûrelerinin bir kısmının bulunduğu serlevha karşılıklı iki sayfa halinde tasarlanmıştır. 00798 envanter numaralı Mushaf-ı Şerif'in yazı alanı dairevî formdadır. Alt kısmı hilal şeklinde tasarlanarak hilye tezyînatının göbek kısmına benzemektedir.

0798 envanter numaralı Mushaf-ı Şerif 1284/ 1868 tarihlidir. 03204 envanter numaralı Mushâf-ı Şerif'in ise tarihi belli olmayıp sayfa düzeni, tasarımı, kullanılan motifler ve renkler incelendiğinde benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in ferağ kaydında tarih olmamasına rağmen XIX. Yüzyıla ait 0798 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm ile kıyasladığımızda aynı tarihli olduğu düşünülmektedir.

Türk tezhip sanatını etkisi altına alan rokoko üslûbu, klâsik dönem tezhip sanatına karşılaştırıldığında motifler, sayfa düzeni, yazı etrafı ve kompozisyonlarda da tesirini göstermektedir. Hat sanatı kitap sanatlarımızda daima birinci sırada yer alırken, XIX. yüzyılda rokoko üslubunun uygulanmaya başlamasıyla beraber yazıdan ziyade tezhibin daha çok dikkat çektiği aşikârdır (Derman, 2013:505). Bazı örneklerde hat tezhibin içerisinde kaybolmuştur.

Çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîmlerin serlevha tezhiplerinde de XIX. yüzyıl etkilerini yansıtan motiflerde kıvrımlı dallar, dilimli yapraklar, çiçek buketleri ve kullanılan renkler ile rokoko etkileri görülmekle beraber klâsik üsluptan uzaklaşıldığı görülmektedir. Sürelerin yer aldığı yazı alanları, klâsik dönemde olduğu gibi cetvellerle sınırlandırılmamış, döneme özgü yazı alanının iki yanında bulunan koltuk tezhipleri yer almamıştır. Yazı alanında görülen bu uygulama, XIX. yüzyıl Mushâf-ı Şerîflerin serlevha sayfa düzeninde sıkça görülen özelliklerdir. Natüralist üslûpta çiçek tasvirlerinin tasarımlarda yer alan çeşitli çiçeklerle yapılan serbest tasarımların tezyinatında sıklıkla tercih edilmesinin rolü aşikârdır.

Kaynakça

Ayverdi, İ. (2008). Beyne's sütün", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, C 1, s.358.

Ayverdi, İ. (2008). "Ferağ", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, Cilt 1, s.952.

Aksu, H. (2006). "Rokoko", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt 39, s.159-160.

Bilen, Y. (2014). "Kur'an-ı Kerim'de Tevâfuk", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı 32, s.113-124.

Demiriz, Y. (2005). *Osmanlı Kitap Sanatlarında Doğal Çiçekler*, İstanbul: Yorum Sanat Yayınları.

Demiriz, Y. (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul: Acar Matbaacılık.

Derman, F. Ç. (2013). "Osmanlı İstanbul'unda Bezeme Sanatı", *I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, 29 Mayıs-1 Haziran 2013, İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, s.505.

Derman, F. Ç. (1999). "Osmanlı Asırlarında Üslûp ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür ve Sanat Yayınları, Cilt 11, s.108-119.

Derman, F. Ç. (2002). "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Evi, Cilt 12, s.289-299.

Derman, F. Ç.(2010). "Tarihimizde Mushafın Bezenmesi", *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı 4, s.137-144.

Duran, G. (2006). "Serlevha", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt 36, s.567-569.

Genç, M. ve Tezcan, V. (2015). "Gelenek ve Yenilik Kavramlarının Felsefi Tartışması Ekseninde Geleneksel Türk Sanatlarını Yeniden Düşünmek", *Kalemîşi Dergisi*, Sayı 6, s.135-156.

Kaya, N. (2006). "Süleymaniye Kütüphanesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt 39, s.122-123.

Okumuş, A. (2016). *Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko*, İstanbul: İlke Basın Yayım.

Özkeçeci, Ş. ve Özkeçeci, İ. (2014). *Türk Sanatında Tezhip*, İstanbul: Yazıgen Yayınları.

Özsayiner, Z. C. (1999). *Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesinde Bulunan Tezhipli Kur'ân-ı Kerîmler*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tanırdı, Z. (2006). "Nakkaşhâne", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt 32, s.331.

Tanırdı, Z. (2004). "Kitap ve Tezhibi", *Osmanlı Uygarlığı II*, ed. Halil İnalçık ve Günsel Renda, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 887-891.

Taşkale, F. ve Gündüz, H. (2020). "Yazı ve Tezhip Şaheseri Bir Kur'ân-ı Kerîm", *Antik Dekor*, Sayı 73, s.36-40.

Taşkale, F. (2000). "Kur'ân-ı Kerîm'de Açan Çiçekler", *M. Uğur Derman 65. Yaş Armağanı*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, s.537-552.

Yılmaz, A. (2004). *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, İstanbul: Damla Yayınevi.

İnternet Kaynakları

"Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi", <http://www.suleymaniye.yek.gov.tr>, Erişim tarihi: 07.01.2021.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, <http://www.suleymaniye.yek.gov.tr>, Erişim tarihi: 07.01.2021.